

GRUP DE TREBALL D'AULES D'EDUCACIÓ ESPECIAL RIPOLLET. CURS 06-07

Títol del treball: Els alumnes amb problemes de comportament i la intervenció del mestre/a especialista en Educació Especial.

Matèria: Educació especial.

Etapa educativa: Infantil i Primària
Personal coordinador: Beni Feligreras Viedma

Centres que han participat: CEIP: A. Clavé, Ginesta, Gassó, Escursell (Ripollet) , La Florida (Santa Perpètua)

PFZ Vallès Occidental VI

VALORACIÓ DEL TREBALL

Els objectius proposats:

- Establir criteris d'intervenció amb aquest tipus d'alumne/a
- Compartir estratègies i recursos.

Tots dos objectius els considerem assolits, però no tancats, doncs la problemàtica que presenten aquests alumnes abasta molts aspectes i qüestiona tan les relacions a l'AO, la relació amb la família, la coordinació de diferents serveis, com la capacitat de l'escola per donar-hi resposta a les necessitats educatives i personals dels alumnes en general.

Desenvolupament de les sessions

- Sessions amb l'Anna Carpena, sobre l'Educació Emocional.
- Sessió amb en Santi Olmo, per conèixer l'enfocament de la Teràpia Breu Estratègica.
- Sessió amb la Neus Aragones, que va compartir la seva experiència d'intervenció a l'AO com a mestra d'AEE.

➤ Sessions de discussió – reflexió del grup de treball:

Ha estat molt útil fer una lectura conjunta de la “Guia sobre problemes i trastorns de la conducta” elaborada pel CTIC de Sabadell per aclarir alguns conceptes i diferenciar entre:

- Les manifestacions conductuals relacionades amb les diferents etapes evolutives.
- Els problemes de comportament transitoris derivats de situacions familiars i emocionals que poden viure els nens/es.
- Els trastorns de conducta pròpiament dits.
- I nosaltres afegiríem un altre: els problemes de comportament que manifesten preferentment a l'AO alguns alumnes amb nee dels que atenen a l'AEE.

Dins aquestes sessions, hem treballar també amb presentació de casos i amb la revisió de les estratègies que en fem servir.

Tipus d'intervenció que hem identificat:

- De la nostra experiència destaquem que sovint se'ns demanem intervencions que en primer lloc haurien d'ajudar a:
 - diferenciar aquestes quatre tipologies.
 - entendre el significat de les diferents manifestacions.
 - canalitzar-les cap al tipus d'abordatge més adient.

En aquest cas l'eina més utilitzada és l'observació, les reunions amb el/la tutor/a, les entrevistes conjuntes MAO/MAEE amb la família etc.

- Una altra mena d'intervenció consisteix en col·laborar amb els/les mestres d'AO en activitats concretes no necessàriament adreçades als alumnes més conflictius sinó a tot el grup classe:. Es tractaria de dur a terme activitats específiques per millorar les competències emocionals, facilitar el llenguatge interior, l'expressió de les emocions, ajudar a l'autocontrol... Això pot contribuir a trencar dinàmiques de grup, dinamitzar i treballar les competències socials dels alumnes, ajudar a la socialització, el treball cooperatiu.

Podem també col·laborar en activitats quotidianes de l'aula ordinària per facilitar la participació dels alumnes amb més dificultats.

Aquests tipus de participació la considerem preventiva en la mesura que ajuda a establir un clima emocional a l'AO que minimitzi les situacions en que els alumnes amb trastorn de conducta acostumen a manifestar més problemes.

Tot i la necessitat d'aquest tipus d'intervenció, constatem que no sempre disposem de temps i oportunitats per a portar-la a terme.

- Pel que fa a la intervenció directa amb alumnes amb trastorn de conducta podem realitzar dos tipus de tasques:
 - L'atenció individualitzada o en petit grup facilitant un entorn on l'alumne estigui més contingut, en una situació relacional en que es pugui sentir més segur i posant al seu abast activitats d'aprenentatge exitoses.
 - En el seguiment amb les famílies i la coordinació amb els serveis externs com ara l'EAP, CSMIJ, Serveis socials, terapeutes, etc..

Valoració i conclusions:

L'augment dels problemes de comportament i els trastorns de conducta ens planteja interrogants i ens fa qüestionar aspectes de l'entorn social i de la mateixa escola.

Les emocions i les relacions son aspectes a tenir en compte en qualsevol grup-classe. Tenir cura de tots dos aspectes pot minimitzar els problemes dels alumnes amb trastorn de conducta. Els programes d'Educació Emocional, de Competències socials, de Resolució de conflictes, etc... s'haurien d'incorporar al currículum escolar com a totalment necessaris per la socialització, el desenvolupament personal i l'aprenentatge.

La intervenció preventiva del mestre/a especialista en Educació Especial, s'hauria de facilitar i contemplar dins l'horari d'atenció. A més dels aspectes organitzatius que això implica, suposa també la necessitat de portar a terme un treball conjunt, de cooperació amb els/les mestres d'AO.

LECTURES RECOMANADES

Guía sobre problemas i trastorns de la conducta. CTIC Sabadell, juliol 2005

Nardone, G, Giannotti, E. Rocchi, R: Modelos de familia. Ed. Herder

Firenza, A, Nardone, G: La intervención estratégica en contextos educativos. Ed. Herder.

Carpaena, A: Educació socioemocional a Primària. Eumo Editorial. Vic 2001

Damasio,A: El error de Descartes. Ed. Crítica.

Aragones, N: La intervenció del/la mestre/a d'EE a l'aula ordinària: estratègies d'especialització, treball cooperatiu, comunicació i optimització de recursos. Llicència d'estudi. Curs 2003-2004. Departament d'Educació.

Rovira Celma, Alex: El País Semanal 30.07.2006: "Se necesitan caricias":
"Más allá de agua, higiene, calor y alimento, el ser humano precisa del contacto con los otros para crecer, desarrollarse y sobrevivir. Los estímulos positivos que recibimos de los demás – llamémosles "caricias" – son determinantes en nuestra evolución como personas..."

Timoneda, C , Pérez, F. "La causa original és el sentir i no el saber..." Àmbits de psicopedagogia núm 9 p. 26-29

Més informació:

Sobre teràpia breu estratègica:

www.terapiaestrategica.es

Sobre Educació Emocional, competències socials.....

<http://anna.ravalnet.org/competenciessocials/index.htm>

[Llicències d'estudi:](#)

Annex: alguns materials per a la discussió del grup

TERÀPIA BREU ESTRATÈGICA EN EL CONTEXT ESCOLAR Santi Olmo 08.02.07

Teories en que es basa:

Es podria definir com una teràpia "simple" per a solucionar problemes complexos. Es basa en les teories de Palo Alto. Fa servir el conceptes de les teories Cibernètiques, com ara el d'homeostasi i les teories del Constructivisme radical.

També té en compte el Principi d'incertesa: és impossible l'objectivitat i el que proposa M. Erickson: cal utilitzar la lògica, el llenguatge del client.

També hi ha estratègies agafades de la filosofia oriental

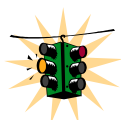
La teoria de la comunicació humana de Paul Watzlawick: qualsevol sistema o és complementari o és simètric. Parteix de l'estudi del Sistema al que pertany l'individu.

No es treballa amb els continguts del problema, sinó amb l'estructura. El context determina també la forma del problema.

Per què un problema és un problema?: perquè les estratègies que s'han posat en marxa no el solucionen o fins i tot el fan més gros. Es tracta d'analitzar les solucions intentades per reduir la complexitat (reductor de complexitat)

Fases de l'anàlisi del problema:

1. Definició: com es presenta: recollint totes les dades, tot evitant contextos abstractes: on, quan, amb qui...
2. Definir els objectius: que es vol aconseguir. Ha de ser un objectiu orientat en positiu. Definint petits canvis doncs qualsevol sistema es resisteix al canvi. Proposant un canvi mínim i a ser possible que el sistema no s'adoni del canvi. Els petits canvis poden fer una reacció en cadena.
3. Saber quines solucions s'han intentat: si no funcionen s'han d'eliminar, i a més sovint el que fan és agreujar el problema.
4. Aplicar estratègies, prescripcions, maniobres...ha de ser a mida de la situació, tot prescindint de les teories.

Risc de les etiquetes que s'assignen:

Poden produir l'efecte de profecia que s'autoacompleix: quan es fa servir una etiqueta o un concepte, apliquem una categoria, seleccionem els elements que s'ajusten a la categoria. I així les reaccions ens van confirmant el que correspon a la categoria. Les etiquetes generen expectatives.

Es té en compte la influència de les expectatives. Una investigació clàssica d'aquesta influència va ser l'experiment de Rosenthal (efecte Rosenthal) quan

va assignar aleatòriament alumnes a dos grups però va comunicar que un era un grup amb alumnes amb poca capacitat.

Elements amb els que es treballa:

Estratègies.
Relació.
Comunicació.

Algunes aplicacions:

□ Possibles solucions davant un noi diagnosticat de TDHA:

En general es fan servir solucions conductuals: càstigs, premis, contractes, persuasió..

Proposta: Fer servir l'estratègia de: PRESCRIPCIÓ DEL SIMPTOMA O CONNOTACIÓ POSITIVA DEL SIMPTOMA: animar-li a fer voluntàriament el que és espontani. Es crea un cortocircuit, una paradoxa: has de ser espontani. Si es fa de manera sistemàtica acaba reduint el comportament.

Una altra estratègia per a contrarrestar l'etiqueta: fer un etiquetat positiu: "va una mica millor"

□ Possible estratègia davant un mutisme selectiu:

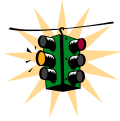
Frustrar el símptoma: Fer errors voluntaris (ex: cridar-li per un altre nom...) sense deixar-li respondre....crear una posició incòmoda perquè hagi de necessitar aclarir.

□ Possible estratègia davant un comportament negativista desafiant

Solucions intentades davant d'un comportament negativista desafiant: raonar, càstigs....en general el que es crea és una relació simètrica. Per això el que s'hauria d'intentar és crear una de complementària amb estratègies com: Sabotatge benèvol: per exemple, deixar caure motlles de pa al llit, per tal que li sigui més rendible fer-la ell mateix...

Tècnica de la novetat o el petó en el nas per trencar la dinàmica, desorientar...no entrar en el joc

□ Ex. D'estratègia davant el cas d'alumnes que es barallen:
atenció oculta(oferir caramels dient que és l'altre nen que els vol donar, però que negarà que ha estat ell.....

Maneres d'equivocar-se:

No intervenir quan s'ha d'intervenir.
Intervenir quan no caldria intervenir.
Intervenir equivocadament.

Ex. Abans de dir que un comportament és problemàtic, s'ha de veure si és viscut com a problema, o si interfereix o limita la vida social o l'aprenentatge....

De vegades davant un problema el que s'ha de fer és afegir, no treure: per exemple: fer més complicat un ritual.

Lectures recomanades:

Nardone, G, Giannotti, E, Rocchi, R: Modelos de familia. Ed. Herder

Firenza, A: Niños y adolescentes difíciles. Ed. Integral

Firenza, A, Nardone, G: La intervención estratégica en contextos educativos.
Ed. Herder

Watzlawick: Teoría de la comunicación humana. Ed. Herder.

Collell, J., Escudé, C. (2003). L'educació emocional. *Traç, Revista dels mestres de la Garrotxa*, any XIX núm 37, pp 8-10.

L'educació emocional

La societat moderna, que ha assolit un nivell d'educació formal sense precedents, també ha donat lloc a noves formes d'ignorància
(Jean-Claude Michéa)

En aquest escrit es ressalta la importància de l'educació emocional com a eix vertebrador de la convivència. Estretament vinculada amb la salut mental i la qualitat de vida, l'educació emocional emergeix com un aspecte imprescindible per a afrontar els profunds canvis estructurals i socials que s'esdevenen. Repensar la educació des d'aquests paràmetres és –com remarca l'Informe Delors- una “utopia necessària”.

Hem de triar entre “saber” o “sentir” ?

Tradicionalment l'escola s'ha centrat en els aspectes cognitius prioritzant els aprenentatges científics i tècnics, deixant de banda el coneixement de les persones; no s'ha “entretingut” a reflexionar sobre els sentiments i les emocions. Com a contrapunt, les aportacions científiques actuals destaquen la vinculació entre les emocions i el pensament com a base de tota activitat humana. Per tant es fa necessari un replantejament seriós d'aquest tema.

L'Informe Delors (Unesco 1998) afirma que l'educació emocional és un complement indispensable en el desenvolupament cognitiu i una eina fonamental de prevenció ja que molts problemes tenen el seu origen en l'àmbit emocional.

Aquest Informe fonamenta l'educació del segle XXI en quatre eixos bàsics que anomena els quatre pilars de l'educació: (1) **aprendre a conèixer** i aprendre a aprendre per aprofitar les possibilitats que ofereix l'educació al llarg de la vida, (2) **aprendre a fer** per capacitar la persona per fer front a moltes i diverses situacions, (3) **aprendre a ser**, per obrar amb autonomia, judici i responsabilitat personal i (4) **aprendre a conviure**, a treballar en projectes comuns i a gestionar els conflictes.

En la pràctica docent ens lamentem de la poca motivació dels alumnes i de l'augment dels comportaments disruptius. Ho atribuïm a la realitat canviant de la societat, a la crisi de valors, a la disgregació del sistema familiar, a la influència dels mass-media... Per Moreno (1998) molts d'aquests problemes serien majoritàriament conseqüència de l'escàs coneixement emocional que posseïm de nosaltres mateixos i dels que ens envolten, fenomen que ella anomena **subdesenvolupament afectiu**.

Sabem que gran part del fracàs escolar dels alumnes no és atribuïble a una manca de capacitat intel·lectual, sinó a dificultats associades a experiències emocionalment negatives que s'expressen en comportaments problemàtics, conflictes interpersonals, etc. Els estudis indiquen que entre un 10 i un 25 % dels escolars són víctimes o participen en actes de maltractament envers els companys; són conductes abusives, intimidadores i humiliants, sovint envers els individus socialment més dèbils (Ortega i Mora-Merchan 1996). Aquest fenomen es coneix amb el terme anglosaxó de bullying.

Ensenyar i aprendre a conviure, en definitiva, és treballar per millorar la convivència en els centres. Dit així pot semblar molt gros, complex i inabastable. Com posar-nos-hi? Per on començar? No ens atabalem, hi ha programes força estructurats, que ens poden orientar. Tot és començar i continuar caminant en aquesta línia.

Fomentar una afectivitat positiva i una actitud moral respectuosa i justa entre companys és possible si (1) la convivència es **gestiona de forma democràtica**, (2) es treballa en **grups cooperatius** i (3) s'introdueix en el currículum **l'educació emocional**, l'educació en valors, la gestió dels conflictes. Els programes globals de convivència més eficaços actuen de manera simultània en aquests tres àmbits interrelacionats.

Intel·ligència emocional o educació emocional ?

La teoria de les intel·ligències múltiples de Gardner (1993), popularitzada per Goleman, descriu, entre d'altres, les intel·ligències intrapersonal, que permet comprendre's i treballar amb un mateix, i la interpersonal, que permet comprendre i treballar amb els altres. Ambdues configuren la intel·ligència emocional: *capacitat de controlar i regular els sentiments d'un mateix i dels altres i utilitzar-los com a guia de pensament i d'acció*; aquesta capacitat està en la base de les experiències de solució dels problemes significatius per a l'individu i per a l'espècie.

Des del punt de vista educatiu ens estimem més parlar d'educació emocional, posant l'accent en que és una capacitat que s'aprèn, i que té com a finalitat augmentar el benestar personal i social.

Parlem d'emocions i de sentiments. **Sentiment** és el terme que designa les experiències que integren múltiples informacions i avaluacions positives i negatives, impliquen el subjecte, li proporcionen un balanç de la seva situació i provoquen una predisposició a actuar. Hi ha sentiments duradors i estables. Les **emocions** serien un sentiment breu, d'aparició normalment abrupta que s'acompanya d'alteracions físiques perceptibles (agitació, palpitations, pal·lidesa, rubor...).

Les habilitats que posa en joc l'educació emocional es poden agrupar en quatre blocs:

La consciència d'un mateix: és la capacitat de reconèixer un sentiment en el mateix moment en que apareix. Requereix estar atents als nostres estats d'ànim i reaccions (pensament, respostes fisiològiques, conductes manifestes...) i relacionar-les amb els estímuls que les provoquen. L'expressió voluntària de diferents emocions, la seva dramatització, és una manera d'aprendre-les.

L'autoregulació: quan tenim consciència de les nostres emocions hem d'aprendre a controlar-les. No es tracta de reprimir-les, ja que tenen una funció, sinó d'equilibrar-les. No hem de controlar que no apareguin, sinó de controlar el temps que estem sota el seu domini. La capacitat de tranquil·litzar-se un mateix és una habilitat vital fonamental i s'adquireix com a resultat de l'acció mediatra dels altres.

La motivació: és la força de l'optimisme, imprescindible per aconseguir fites importants. Està relacionada amb diversos conceptes psicològics com el control d'impulsos (capacitat de resistència a la frustració, d'ajornar la gratificació), la inhibició de pensaments negatius (per afrontar amb èxit reptes vitals), l'estil atribucional d'èxit i fracàs, l'autoestima (expectatives d'autoeficàcia)...

L'empatia: és l'experimentació de l'estat emocional d'una altra persona; la capacitat de captar els estats emocionals dels altres i reaccionar de forma apropiada socialment. Té dos components, l'afectiu i el cognitiu. El component afectiu pot ser suficient, els nens petits en són un exemple. En canvi, només amb el cognitiu no n'hi ha prou. Els psicòpates (trastorn de personalitat antisocial), els maltractadors, poden "saber" cognitivament que la seva víctima pateix, però poden continuar fent-li mal perquè són incapaços de "sentir" el mal que li fan, no hi ha emoció.

Una programació

Aquests aspectes estan poc o gens desenvolupats en el nostre sistema educatiu. Cal una intervenció sistemàtica en educació emocional ja des de les etapes d'Infantil i Primària per prevenir les conductes antisocials posteriors.

El procés que ha de seguir un col·lectiu per aprendre a fer les coses junts, respectant la diversitat dels seus membres i aprofitant les potencialitats de cadascun, és llarg. No n'hi ha prou en fer "algunes activitats" de tant en quant. En aquest sentit al professorat ens manca formació i eines per afrontar aquest aspecte amb garantia d'èxit. Treballar per millorar la convivència com a marc on es recolzin la resta dels aprenentatges ha de ser una opció de Centre.

Un programa d'educació emocional ha de tenir com a prioritat els mestres, que en definitiva són qui l'han de dur a terme. Ferran Salmurri (2002) ha realitzat un programa d'intervenció per a escoles de Primària. Primer només treballa amb els mestres, partint de les hipòtesis que l'estat d'ànim dels adults influeix en els alumnes, que el nostre estat d'ànim depèn de nosaltres i que en podem aprendre. Després són els mestres que treballen amb els alumnes. Aquest sistema s'ha vist que té un doble benefici: per al mestre i per als alumnes. Amb més recursos emocionals augmenta la tolerància a la frustració i a més salut mental més rendiment escolar.

L'educació emocional ha de formar part del currículum. A més de la sessió setmanal sistemàtica, cal que s'integri en la tasca diària del mestre. Acostumar-se a preguntar: Com et sents, com creus que se sent l'altre, com et sentiries si fossis en el seu lloc, perquè creus que ha fet això, què haguessis pogut fer en lloc d'això... pot ajudar a entendre les motivacions que són a la base dels conflictes i començar a resoldre'ls.

Podem ubicar les sessions dins de l'àrea de llengua, ja que en definitiva es tracta de parlar, escoltar, llegir i escriure. I s'usen diferents tipologies textuais: argumentació, exposició, resum, diàleg, narració...

Programes

Actualment encara hi ha pocs treballs publicats. Però n'hi ha prou per començar. A tall d'exemple la proposta d'Anna Carpena per a Primària (vegeu bibliografia) és molt completa; es fonamenta en una sòlida base teòrica i descriu un seguit d'activitats per als diferents cicles. Algunes de Cicle Inicial també són vàlides per a l'Ed. Infantil.

Al 2n cicle d'ESO i Batxillerat és interessant la proposta d'Antoni Güell (vegeu bibliografia). És molt estructurada. Inclou competència social. Consta de 10 temes amb modalitat extensiva (6 sessions = 2 crèdits de 35 h) o intensiva (3 sessions = 1 crèdit).

També podem trobar activitats d'educació emocional en programes de competència social i en els programes que preparen els alumnes per a la mediació, però generalment no estan tant estructurades.

Conclusions

Està demostrat que el coeficient d'intel·ligència mesurat tradicionalment ha augmentat en la població general, mentre que el coeficient emocional minva acceleradament, i amb ell augmenta la manca d'empatia, la intolerància, l'exclusió...

Malgrat la Ley de Calidad del PP, reivindicuem una **formació integral** que inclogui el desenvolupament dels aspectes emocionals i de relació interpersonal perquè els aspectes emocionals estan íntimament vinculats amb el rendiment acadèmic i el **benestar personal** tant de l'alumnat i com del professorat.

A la societat i a l'escola no li vindria gens malament recuperar la il·lusió i la utopia.

Bibliografia

Eva Bach i Pere Darder (2002). *Sedueix-te per seduir*. Edicions 62, Barcelona.
Anna Carpena (2001). *Educació Socioemocional a Primària*. Eumo Editorial. Vic.

Manuel Güell Barceló i Josep Muñoz Redon (1998). *Desconeix-te tu mateix*. Programa d'alfabetització emocional. Ed. 62, Col. Llibres a l'abast 321. Barcelona.

Informe Delors (1998) *La educación encierra un tesoro*. Informe a la Unesco de la Comissió Internacional per a la educació per al S. XXI.

Jean Claude Michéa (2002). *La escuela de la ignorancia*. Madrid, Acquarela.

Montserrat Moreno (1998). *Sobre el pensamiento y otros sentimientos*. Cuadernos de pedagogía, núm. 271, pàg. 11-20.

Rosario Ortega i José Antonio Mora-Merchan (1996). *El aula como escenario de la vida afectiva y moral*. Cultura y educación, Vol 3, pàg 5-18.

Ferran Salmurri i altres (2002) *Programa per a la prevenció i millora de la salut mental a l'escola*. (Treball no publicat)

José Antonio Marina i Marisa López Penas (1999). *Diccionario de los sentimientos*. Ed. Anagrama, Barcelona.

Podeu adreçar correspondència sobre aquest article a jcollell@pie.xtec.es o a cescude@pie.xtec.es